

DOI: 10.26565/2227-1864-2022-91-07
УДК 821.161.2-32Барвінок.09:[140.8:17.023.34](477)

Сковородинівські образи й мотиви у творах Ганни Барвінок

Олена Матушек

*доктор філологічних наук, завідувач кафедри історії української літератури,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(Харків, майдан Свободи, 4, 61022, Україна);
e-mail: olena.matushek@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0003-3192-0013>*

Завдання нашої статті: розглянути сковородинівські образи та мотиви, зокрема серця й щастя, у творчості Олександри Білозерської-Куліш.

Доречним методом дослідження при цьому нам здається дискурс-аналіз, оскільки за його допомогою можна вибудувати ланцюжок текстів з однієї теми й з'ясувати особливості її виявлення на кожному етапі, зважаючи на актуальні контексти. Такий підхід досить продуктивний і актуальний для сучасного літературознавства, тому що дозволяє підтвердити або спростувати висновки про стадіальність української літератури, безперервність літературного процесу, джерела творчості певного автора й т. ін.

У статті розглянуто образи і мотиви оповідань Ганни Барвінок, які є ключовими у філософській концепції Григорія Сковороди. Це – образ серця й мотив щастя. Твори Ганни Барвінок вивчаються у широкому літературному й культурному контексті, до якого включено праці М. Ковалинського, Г. Данилевського, П. Куліша, М. Сумцова, Д. Багалія та ін.

Автор статті прийшла до висновку, що у другій половині XIX століття сприйняття постаті Г. Сковороди в українському культурному просторі набуло певних ознак: він став відомий як автор філософських і літературних творів; був живим прикладом того морально-філософського вчення, яке сповідував; репрезентував своїм образом українську людину.

У творах Ганни Барвінок є різні образи щасливих людей. Це і ті, хто живе з Богом і за його правилами, і ті, хто має улюблену справу і працю, і ті, хто переживає високе почуття любові. Герої творів цієї авторки емоційні, здебільшого з традиційними поняттями про людське щастя. Прикметно, що дійсно щасливими є ті персонажі, які поєднують у поведінці християнські заповіді й керуються серцем, яке у текстах виступає основним засобом характеротворення і показником картини світу. А це якраз відповідало вченню Г. Сковороди.

Ключові слова: оповідання Ганни Барвінок, українська література XIX століття, мотив щастя, образ серця, біографія Г. Сковороди, творчість П. Куліша

Український читач вперше познайомився з творами Олександри Білозерської-Куліш в альманасі «Хата» (1860), де були опубліковані її оповідання «Лихо не без добра» й «Восени літо». Обидва твори супроводжувалися передмовою видавця, що оформилася в окремі тексти з назвою «Од издателя». У них П. Куліш наполягає, щоб літературні твори були простими, неприкрашеними історіями життя й горювання сільського [15, с. 96]. Критик наголошував, що історії мають бути записані з народних уст і демонструвати думки, прагнення, почуття й особливості побутового укладу життя українського народу [14; 15].

Практично ці настанови й побажання П. Куліша стали не тільки засновком для творчості Ганни Барвінок, але й парадигмою для прочитання її творчості у майбутньому. Скажімо, Б. Грінченко зазначав, що оповідання письменниці – «це за малим не стенографічний, вельми правдивий запис» [7, с. 374]. С. Єфремов називав авторку поетом горя й бідування жіночого. Вчений констатував, що оповідання Ганни Барвінок – здебільшого «фотографічні малюнки, мало не стенографічно записані пригоди з життя, що подають цікавий матеріал до народної психології, звичаїв, побуту» [10, с. 308].

І навіть колективні привітання до 40-річного ювілею творчої діяльності Олександри Білозерської-Куліш були насичені тими ж характеристиками поетики її творів. «Реальні, правдиві малюнки народного життя, надзвичайно прості», – писали з Чернігова [8, с. 168]. Колектив ЛНВ побачив у Ганні Барвінок письменницю, яка своє життя й знання присвятила «широким народним масам», які вона зображувала реально й правдиво [8, с. 169]. Свого часу Валер'ян Чубинський констатував, що Ганна Барвінок «дає зразки художньої творчості за теоріями ars poetica свого чоловіка» [26, с. 12]. Радянське літературознавство зробило значну паузу у вивченні доробку авторки через невідповідність її творів канону. Очевидно, і перерваність критичного дискурсу, і зміна культурно-політичного контексту спричинили появу іншого погляду на твори авторки – у деяких з них дослідники XXI століття почали бачити елементи модерністської поетики й феміністські мотиви, проводити літературні аналогії [11; 16]. Життєвий шлях і творчий доробок Ганни Барвінок став об'єктом окремих статей та дисертаційних студій [17; 27]. О. Пилипенко навіть поставила риторичне запитання: «Чи не ілюструє Ганна Барвінок філософію серця Сковороди у своїй творчості?» [16; с. 12]. У різний час дослідники намагалися відповісти на це питання [17; 21].

Завдання нашої статті: розглянути сквородинівські образи та мотиви, зокрема серця й щастя, у творчості Олександри Білозерської-Куліш.

Доречним методом дослідження при цьому нам здається дискурс-аналіз, оскільки за його допомогою можна вибудувати ланцюжок текстів з однієї теми й з'ясувати особливості її виявлення на кожному етапі, зважаючи на актуальні контексти. Такий підхід досить продуктивний і актуальний для сучасного літературознавства, тому що дозволяє підтвердити або спростувати висновки про стадіальність української літератури, безперервність літературного процесу, джерела творчості певного автора й т. ін.

Найпростішою послідовністю тут видається така: «Григорій Сковорода – Пантелеймон Куліш – Ганна Барвінок».

У XVIII столітті Г. Сковорода поширював свої філософські ідеї усно. Ще Дмитро Багалій відзначив, що «у нього була постійна потреба звертатися з живим повчанням до людей» [2, с. 199]. Твори його зберігалися в рукописах приватних книгозбірень. У XIX столітті з ними можна вже було познайомитися в друкованому вигляді. Зважаючи на методологічний підхід, для нас важливо знати, що саме бачили в них тодішні дослідники. Свого часу це намагався з'ясувати Д. Багалій, на думку якого, читачів у творів Сковороди було не надто багато. Серед народу був широко відомий і поширений його кант «Всякому городу нрав і права», а в освічених колах оберталися часом досить уривчасті й протилежні погляди на його творчість. Митрополит Філарет відзначав моральний зміст сквородинівських творів, який співвідносився з християнським вченням. С. Миропільській писав, що тексти Сковороди були складними для розуміння. Арх. Філарет і М. Сумцов вказували на містицизм вчення Сковороди, а О. Єфименко навпаки обстоювала думку про раціоналізм його світогляду [2, с. 320-354].

Ф. Зеленогорський був одним з небагатьох, хто у кінці XIX століття аналізував практичну філософію Сковороди. Спираючись на трактат «О душевном мире», він прийшов до висновку, що для правдиво-щасливого життя потрібні знання та мудрість, а щастя полягає в душевному спокої й сердечній радості, досягти яких можна тільки поклавшись на Божу волю, яка, за трактатом «Алфавіт міра», полягає у правілі жити згідно з природою [2, с. 330].

На думку Ореста Халявського (псевдонім Г. Данилевського), Сковорода для свого часу був важливий не стільки творами, як своєю особистістю та прикладом життя [22, с. 65]. Ця ж тенденція зберігається й для XIX століття, протягом якого було надруковано кілька біографій філософа. Його життєпис намагалися

реставрувати й потім опублікували Г. Гесс-де-Кальве (1817), І. Срезневський (1834), О. Халявський (1862), Г. Данилевський (1866), М. Сумцов (1886), Д. Багалій (1894) та інші. Всі тодішні біографії філософа будувалися на праці «Жизнь Григорія Сковороди» (1794) за авторством М. Ковалинського, до якої вчені інколи долучали раніше не відомі листи або самого Сковороди, або людей, з якими він спілкувався. 1886 року рукопис М. Ковалинського опублікував М. Сумцов у «Київській старовині» з дещо зміненою назвою «Житіє Григорія Сковороди» [20]. Очевидно, що жанр житія, елементи якого використав або стилізував М. Ковалинський, формувалася для читачів образ Божої людини, яка і за жанровими канонами житія, і за вченням самого філософа, була носієм щастя. Відтак це уточнення в заголовку біографії, зроблене М. Сумцовим, не було випадковістю¹.

Агіографічний дискурс біографії Г. Сковороди містив згадку про благочестивих батьків, твердження про його схильність до богопочитання вже в семирічному віці, аскетичний стиль життя. Зокрема, М. Ковалинський і біографи наголошують, що Сковорода був повздержним, смиренным, терплячим і трудолюбивим, задовольнявся мінімумом, відрізнявся простотою у поведінці, уникав марноти світу. Показові у цьому плані його портретні характеристики і стиль життя: вдягався просто, їв рослинну їжу, не вживав м'яса й риби, рано вставав. Г. Данилевський акцентував на граничній бідності Сковороди, його зневазі до накопичування, любові до мандрів і роздумів на лоні природи. Улюбленим місцем перебування для Сковороди була пасіка, а його майно складалося з кількох книг, мішка, палки-журавля і флейти [9, с. 2].

У біографії М. Ковалинського зроблено акцент на християнських чеснотах філософа: відвідував хворих, втішав сумних, ділився з бідними. Біограф включив до життєпису й кілька знакових снів-видінь. Кінець тексту також відповідає житійному топосу – «исполнил все по уставу обрядному» [12, с. 1373]. Текст Ковалинського містить також і складові, що зазвичай не характерні для жанру житія, а саме – згадки про конфлікти з духовенством, відмову стати ченцем, критичне ставлення Сковороди до представників земної церкви. Показово, що надрукована М. Сумцовим біографія Сковороди просякнута не тільки життєвими подробицями й фактами, але й «філософією серця» та вченням про подвійність людської душі. Й у М. Сумцова це вже було не вибране з біографії, а повний її текст, який показував Г. Сковороду як людину чисту серцем, яка робила те, що сповідувала.

Окрім цього, у передмові до «Житія» М. Сумцов представляє Г. Сковороду як українську людину: «Живе відчуття природної краси України й

¹ М. Яременко звернув увагу, що М. Ковалинський також зробив розширення заголовка: «писана 1794 в древнем вкусі» [27, с. 16].

любов до української мови були характерними рисами Сковороди й відрізнялися такою міццю, яка можлива тільки за умов певних українських вражень і звичок, частково вроджених, частково випрацьованих у дитинстві» [20, с. 107-108]. Відтак протягом XIX століття і образ Сковороди, і його праці були щедро представлені у гуманітарному дискурсі. Публікації у періодичній пресі й альманахах постійно нагадували про засади його філософії й подробиці життя. Але ближче до кінця століття цей образ оформився як носій і репрезентант глибоких українських цінностей, зокрема й «філософії серця». Показово, що такого значення образ філософа набув здебільшого в українських інтелектуальних колах, до яких, безперечно, належала й Олександра Білозерська-Куліш.

Найретельнішим дослідником «філософії серця» як світогляду в українській духовній традиції є Дмитро Чижевський, який детально вивчив це питання на матеріалі творів Сковороди [23; 25]. До репрезентантів «філософії серця» він зараховує також Кирила Транквіліона Ставровецького, М. Гоголя, П. Куліша, П. Юркевича та В. Зінківського [25, с. 114]. «Нове відродження, – писав Д. Чижевський, – переживає наука про внутрішню людину в романтизмі і <...> на Україні знову бринять мотиви скворородиної думки – навіть у мисленників, що Сковороду не знали» [25, с. 114].

Д. Чижевський помітив у творчості П. Куліша опозицію «зовнішньої» та «внутрішньої» людини, остання з яких – це людина почуття, що керується серцем. А серце, вважаючи на різні тексти П. Куліша, містить думки, прагнення, надію, передчуття, пророчу силу, віру. Із серцем пов'язується позитивний бік опозицій «минуле – майбутнє», «своя мова – чужа», «хутір – місто», «Україна – Росія», «Україна – Європа». Серце – це провідник минулого, яке повинно привести до воскресіння України. Д. Чижевський на основі аналізу творів П. Куліша прийшов до висновку, що філософія культури цього автора також взорується на «філософії серця». Відтак джерела культури народу треба шукати в минулому, а рецепт успіху – у поверненні до сім'ї культурників [24].

Для П. Куліша український селянин є найретельніше викарбуваним типом внутрішньої людини, українська культура – це культура українського селянина, а українська мова – це мова серця [24, с. 213]. Відтак дуже часто у своїй творчості він пропагує життя на хуторі, оскільки «цінності, що реалізуються в усамітненні хутірського життя, вічні і сталі, вони були вже «за тисячу років до нас» і триватимуть ще в далекому майбутньому» [24, с. 213]. Особливої ролі П. Куліш надає українським жінкам, оскільки саме вони живуть більше серцем, аніж розумом.

Д. Чижевський робить свої висновки на основі поезії П. Куліша, його великих прозових творів і листування. На нашу думку, в оповіданнях автора «філософія серця» виражена не менш яскраво. Скажімо, одне з них – «Орися» – демонструє щасливе життя на лоні української природи. Життя, що виростає з козацького минулого й розгортається в ідилію хутірського життя [13, с. 174].

Хутір як найкраще місце для життя й збереження моральності та ідентичності показаний в оповіданні «Про злодія в селі Гаківниці», де поданий яскравий приклад сили сільської громади, що не віддала крадія церковних цінностей у руки державного правосуддя, а сама взялася перевиховувати його, довіривши приймати подорожніх й прислужувати у церкві [13, с. 181-191].

П. Куліш вважав осердям моральності українську сім'ю, наголошуючи, що «по хуторах до зорявого неба або вранці до схід сонця на росі люде щирим серцем моляться, а інший батько дітей краще від попа навчає» [13, с. 181]. Із цитати видно, що П. Куліш, так як і Г. Сковорода, не довіряв церкві як структурі.

Є у цього автора й образ людини, яка втілює душу народу. Це – Божий чоловік з роману «Чорна рада», сліпий кобзар, що мандрував Україною й об'єднував своєю присутністю городовиків і низовиків, збирав гроші на викуп невольників, був безсерібником [13]. В оповіданні «Дівоче серце» головна героїня Оленка робить життєвий вибір за покликом серця [13, с. 198-213].

Ганну Барвінок також можна віднести до репрезентантів «філософії серця». Її твори відображали духовні цінності українських селян. Герої її оповідань керуються серцем, тобто почуттями. Ще у дебюті свого творчого шляху вона отримала від П. Куліша пораду, щоб її тексти фіксували динаміку того, «як звивається поміж щоденними невгамовними злигоднями й полохливим щастям» українське селянство [15, с. 96]. І дійсно, можна стверджувати, що щастя й серце – це ключові образи її творчої спадщини. Може, вона прислухалася тоді до слів критика, а скоріше – просто фіксувала, а потім і публікувала те, що чула від респондентів.

Твір «Русалка», вперше надрукований у журналі «Київська старовина» за 1889 рік, починається народною мудрістю «Не родись уродливим, а родись щасливим» [6, с. 4], яка розгортається в роздум про щастя. Починається він з риторичного запитання «А що то щастя? Всі його шукають, а мало хто знаходить» [6, с. 4]. Як і в Сковороди, тут щастя є понадстановим: «Вірить народ, що пробігає воно й через панські будинки, і через найубожчі хатки, натрапляють на нього навіть і старці, і бурлаки безрідні» [6, с. 4].

Проблема щастя розкривається на прикладі головної героїні, яку селяни знайшли у житі, наївно подумавши, що вона є польовою русалкою. Пошук щастя Оленою й складає сюжетну лінію твору.

Формування поняття про щасливе життя, його образи послідовно подані у тексті.

Дівчинку, яка вийшла з жита, ніхто не взяв у сім'ю через забобони. «Безрідний дідусь, чужениця, прийшов і прийняв мене до себе за дитину», – каже оповідачка [6, с. 9]. Саме він і є носієм ідеї щастя й прикладом щасливої людини. Це виявляється в порадах дитині, які є синтезом настанов християнської й народної етики: терпи усе; скажи лихо, та й мовчи тихо; бувай, мов те пташа сторожке; гріх чіпати чуже; лучче своє латане, ніж чуже хапане; під лежачий камінь вода не біжить [6].

Стиль життя дідуса багато в чому нагадує життя Сковороди в інтерпретації Михайла Ковалинського: ні в кого нічого не брав, жив у граничній бідності на природі, молився, не вживав горілки. Саме про цей образ Софія Русова захоплено відгукувалася як про чудовий, цілком український тип [18, с. 38]. За сприйняттям у громаді він був земним янголом. «Вот он, старичок Божий», – казав про нього пан [6, с. 19]. Та й сама Русалка, згадуючи дідуса, каже: «Він мені ввижається, як святе щось» [6, с. 19]. Дідусь відчував наближення смерті, помолився, вдягнув чисту сорочку й помер уві сні. У житійній літературі відхід у Вічність часто зображується через такі ж мотиви. Подібну історію довідуємося й від Г. Данилевського про кінець життя Г. Сковороди: «Від пішов у кімнатку, змінив білизну, помолився Богові, і, підклавши під голову сувої своїх творів і сіру свитку – ліг, склавши навхрест руки» [9, с. 69].

Послідовно протягом життя Русалка бачить приклади щасливого життя. Сім'я, до якої вона потрапила після баштану, була щасливою у своїй праці. Про працю як запоруку щастя й Божої підтримки говорив їй і дідусь: «Роби, небоже, то й Бог допоможе» [6, с. 18]. Але Русалка не любила працювати. Окрім того, вона брала чуже.

Ганна Барвінок дає й антиприклад у тексті. Зазвичай вони пов'язані з порушенням або біблійних заповідей, або принципу вільного вибору: подружжя, яке хоче отруїти свою матір, не є щасливим. Не є щасливими батьки, які спонукають дітей робити життєвий вибір за власною вказівкою [6, с. 18]. Загалом же, поняття про щастя, образно втілені у цьому оповіданні, цілком співвідносяться зі сковородинівським поняттям про щастя, що зафіксоване у роботі «Начальная дверь ко християнському добронравію». У передмові з назвою «Преддверіє» автор написав: «Нѣт слаже для челоуѣка, и нет нужнѣе, как Щастіе, нѣт же ничего и легче его. Царствіе Божіе внутрѣ нас, щастіе в сердцѣ, сердце в любви, Любовь же в Законѣ Вѣчнаго» [19, с. 213]. В обох авторів щастя вписане у послідовність:

«Щастя – Серце – Любовь – Закон Вѣчного (тобто заповіді)».

Оповідання «Русалка» містить цілий спектр значень образу серця: це й симпатія до людини, і справжня любов, й осердя життєвих сил, й інтуїція, й пристрасті та передчуття, й несвідоме.

Ганна Барвінок часто показує емоційну українську людину. В ідилічному оповіданні «Восени літо» одруження після смерті першої дружини стало для Івана щастям, яке огорнуло всю його натуру. Це – зразок наративу, де яскраво сформульована проблема, яку треба вирішити. В основі повіствування лежить рівновага, яку треба встановити, потреба, яку необхідно задовольнити. Зустріч з Ольгою стала подією, після якої повернення до минулих переживань уже не було. Героя чекає одруження й щасливе сімейне життя. Перебіг сюжету можна відстежити на зміні внутрішнього стану героя, який передається через образ серця: спочатку, після втрати дружини, в нього «черв'як серце точить», далі «ні одна не припадає до серця», а під час першої зустрічі «наче огнем у серце проняло від її голосу» [4, с.164, 166, 167].

Звісно, що в основному героїнями оповідань Ганни Барвінок є жінки. Іноді вони впевнено крокують до свого щастя, вважаючи підставою для нього взаємну любов. Як Харитина з оповідання «Перемогла». Вона не зважала на поради батьків, селянські стереотипи й забобони, а дочекалася Павла з війська і вийшла за нього заміж. Мрії й поняття про спільне життя у головної героїні також пов'язані з чесною працею [3].

Яскравим прикладом втілення «філософії серця» є оповідання «До іншої ходити», яке оприявнює послідовність Г. Сковороди про любов, серце і Бога. А оповідання «Вірна пара» містить виразні шекспірівські алюзії й розповідає про всеперемагаючу любов, яка повертає з того світу та є запорукою щастя [3].

Отже, у другій половині XIX століття сприйняття постаті Г. Сковороди в українському культурному просторі набуло певних ознак: він став відомий як автор філософських і літературних творів; був живим прикладом того морально-філософського вчення, яке сповідував; репрезентував своїм образом українську людину. Творчість Г. Сковороди була потужною ланкою в ланцюжку представників «філософії серця», послідовність репрезентантів якої в українській науці ще не визначена й не заповнена. Про певний вплив впевнено можна говорити щодо Пантелеймона Куліша й Ганни Барвінок. Щодо філософії Г. Сковороди як джерела «філософії серця» для наступних поколінь не наважувався стверджувати навіть Д. Чижевський.

У творах Ганни Барвінок є різні образи щасливих людей. Це і ті, хто живе з Богом і за його правилами, і ті, хто має улюблену справу і працю, і ті, хто переживають високе почуття любові. Герої творів цієї авторки емоційні, здебільшого з

традиційними поняттями про людське щастя. Прикметно, що дійсно щасливими є ті персонажі, які поєднують у поведінці християнські заповіді й керуються серцем, яке у

текстах виступає основним засобом характеротворення і показником картини світу. А це якраз відповідало вченню Г. Сковороди.

Список використаної літератури

1. Артюх В. Григорій Сковорода: українізація образу // Сумська старовина. 2022. № 60. С.58-68. doi.org/10.21272/starovyna.2022.60.3
2. Багалій Д., акад. Український мандрований філософ Григорій Савич Сковорода. Харків: ДВУ, 1926. 397 с.
3. Барвінок Ганна. Вибрані твори. Київ: Час, 1927. 235 с.
4. Барвінок Ганна. Восени літо // Хата. 1860. Петербург, 1860. С. 162-172.
5. Барвінок Ганна. Лихо не без добра // Хата. 1860. Петербург, 1860. С. 98-103.
6. Барвінок Ганна. Русалка. Коломия: Галицька накладня Якова Оренштайна. Б.р. 74 с.
7. Грінченко Б. Поет жіночого горя. О. М. Кулішева. // Барвінок Ганна. Збірник до 170-річчя від дня народження. Київ, 2001. С. 374-388.
8. Грінченко Б. Ювілей Ганни Барвінок (О.М. Кулішевої) // Перед широким світом. Київ, 1907. С.167-173.
9. Данилевский Г. Григорий Савич Сковорода // Украинская старина: материалы. Харьков, 1866. С. 1-96.
10. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Femina, 1994. 688 с.
11. Ковалів Ю. Ганна Барвінок // Слово і Час. 2018. № 4. С. 114-116.
12. Ковалинський М. Життя Григорія Сковороди // Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. С.1343-1386.
13. Куліш П. Твори: у 2 т. Київ: Наукова думка, 1994. Т.1: Прозові твори. 752 с.
14. Од издателя // Хата. Петербург, 1860. С. 159-161.
15. Од издателя // Хата. Петербург, 1860. С. 93-97.
16. Пилипенко О. Оповідання Ганни Барвінок: тематичний спектр // Слово і Час. 2006. № 1. С. 56-61.
17. Подзвігун В. Творчість Ганни Барвінок в українському літературному процесі другої половини ХІХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 2006. 19 с.
18. Русова С. Ганна Барвінок // Наші визначні жінки. Літературні характеристики-силуети. Коломия, 1904. С.32-39.
19. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.
20. Сумцов М. Житие Сковороды, описанное другом его М.И. Коваленским. Київ, 1886. 48 с.
21. Ткаченко В. Кордоцентрична модель прози Ганни Барвінок // Філологічний дискурс 2017. Вип. 6. С. 173-180.
22. Халаявський О. Григорій Савич Сковорода // Основа. 1862. № 10. С. 39-96.
23. Чижевський Д. Григорій Сковорода // Твори: в 4 т. Київ: Смолоскип, 2005. Т.1. С. 33-58.
24. Чижевський Д. П. О.Куліш – український філософ серця // Твори: в 4 т. 2005. Т.2. С.206-216.
25. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди // Праці українського наукового інституту. Варшава, 1934. Т. XXIV. 224 с.
26. Чубинський В. Ганна Барвінок (Біографічно- критичний етюд) // Барвінок Ганна. Вибрані твори. Київ, 1927. С. 5-18.
27. Яременко М. Вірогідне, можливе та малоімовірне // Київська Академія. 2022. № 19. С. 11-35. <https://doi.org/10.18523/1995-025X.2022.19.11-35>
28. Oleshchenko T. Warszawa w życiu i twórczości Hanny Barwinok // ТЕКА Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych. 2019. № 6 (13). S. 67-78. DOI: <https://doi.org/10.31743/teka.5706>

Надійшла до редакції 04 листопада 2022 р.

Прийнята до друку 02 грудня 2022 р.

References

1. Artiukh, V. (2022). Hryhoriy Skovoroda: Ukrainization of the image. *Sumy Antiquity*. № 60. P. 58-68. <https://doi.org/10.21272/starovyna.2022.60.3> [in Ukrainian].
2. Bahalii, D. (1926), akad. Ukrainian wandering philosopher Hryhoriy Savych Skovoroda. Kharkiv: DVU. 397 p. [in Ukrainian].
3. Barvinok, Hanna. (1927). Selected works. Kyiv: Chas. 235 p. [in Ukrainian].
4. Barvinok, Hanna. (1860). Summer in autumn// Khata. Petersburg. P. 162-172. [in Ukrainian].
5. Barvinok, Hanna. (1860). Adversity is not without good // Khata. 1860. Petersburg. P. 98-103. [in Ukrainian].
6. Barvinok, Hanna. (without a year of publication). Rusalka (Mermaid). Kolomyia: Galician publishing house of Yakov Orenstein. 74 p. [in Ukrainian].
7. Hrinchenko, B. (2001). Poet of female grief. O. M. Kulisheva. Hanna Barvinok. Collection for the 170th anniversary of her birth. K. P.374-388. [in Ukrainian].
8. Hrinchenko, B. (1907). Jubilee of Hanna Barvinok (O.M. Kulisheva) // In front of the wide world. Kyiv. P.167-173. [in Ukrainian].

9. Danylevskiy, H. (1866). Hryhoriy Savych Skovoroda. *Ukrainian Antiquity: Materials*. Kharkov. P. 1-96. [in Russian].
10. Yefremov, S. (1994). History of Ukrainian literature. Kyiv: Femina. 688 s. [in Ukrainian].
11. Kovaliv, Yu. (2018). Hanna Barvinok. *Word and Time*. № 4. P. 114-116. [in Ukrainian].
12. Kovalynskiy, M. (2011). Life of Hryhoriy Skovoroda // Skovoroda Hryhoriy. A complete academic collection of works / Edited by Prof. Leonid Ushkalov. Kharkiv-Edmonton-Toronto: Maidan; Publishing House of the Canadian Institute of Ukrainian Studies, 2011. P.1343-1386. [in Russian].
13. Kulish, P. (1994). Works: in 2 vols. K.: Naukova Dumka. Vol.1.: Prose works. 752 p. [in Ukrainian].
14. From the publisher (1860) // Khata. Petersburg. P. 159-161. [in Ukrainian].
15. From the publisher (1860) // Khata. Petersburg. P. 93-97. [in Ukrainian].
16. Pylypenko, O. (2006). Stories of Hanna Barvinok: thematic spectrum. *Word and Time*. № 1. P. 56-61. [in Ukrainian].
17. Podzihun, V. (2006). Creativity of Hanna Barvinok in the Ukrainian literary process of the second half of the XIX century.: autosummarize of the dis. of cand. philol. sciences. 19 p. [in Ukrainian].
18. Rusova, S. (1904). Hanna Barvinok // Our outstanding women. Literary characteristics-siluets. Kolomyia. P. 32-39. [in Ukrainian].
19. Skovoroda, Hryhoriy. (2011). A complete academic collection of works / Edited by Prof. Leonid Ushkalov. Kharkiv-Edmonton-Toronto: Maidan; Publishing House of the Canadian Institute of Ukrainian Studies. 1400 p. [in Ukrainian].
20. Sumtsov, M. (1886) Live of Skovoroda, described by his friend M. I. Kovalens`ky. Kyiv. 48 p. [in Russian].
21. Tkachenko, V. (2017). Cordocentric model of prose by Hanna Barvinok // *Philological Discourse* 2017. Issue. 6. P. 173-180. [in Ukrainian].
22. Khaliavs`kyi, O. (1862) Hryhoriy Savych Skovoroda. *Osnova*. № 10. P. 39-96. [in Ukrainian].
23. Chyzhevs`kyi, D. (2005). Hrygory Skovoroda // Works: in 4 vol. Kyiv: Smoloskyp, Vol.1. P. 33-58. [in Ukrainian].
24. Chyzhevs`kyi, D. (2005). P.O. Kulish – Ukrainian philosopher of the heart // Works: in 4 vols. Vol. 2. P. 206-216. [in Ukrainian].
25. Chyzhevs`kyi, D. (1934). Philosophy of H.S. Skovoroda. *Proceedings of the Ukrainian Scientific Institute*. Warsaw. T. XXIV. 224 p. [in Ukrainian].
26. Chubyns`kyi, V. (1927). Hanna Barvinok (Biographical and critical sketch) // Hanna Barvinok. Selected works. Kyiv. P. 5-18. [in Ukrainian].
27. Yaremenko, M. (2022). Probable, possible and unlikely. *Kyiv Academy*. № 19. P. 11-35. doi 10.18523/1995-025X.2022.19.11-35 [in Ukrainian].
28. Oleshchenko, T. (2019). Warsaw in the life and work of Hanna Barwinok. *TEKA of the Commission of Polish-Ukrainian Cultural Relations*. № 6 (13). P. 67-78. <https://doi.org/10.31743/teka.5706> [in Polish].

Submitted November 04, 2022.

Accepted December 02, 2022.

Olena Matushek, Doctor of Philology, Head of History of Ukrainian Literature Department, V.N. Karazin National University (4 Svoboda Square, Kharkiv, 61022, Ukraine); e-mail: olena.matushek@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0003-3192-0013>

Skovoroda's images and motives in the works of Hanna Barvinok

The task of our article is to consider Skovoroda's images and motives, in particular heart and happiness, in the works of Oleksandra Bilozers'ka-Kulish. Discourse analysis seems to be an appropriate method of research, since it allows us to build a chain of texts on one topic and find out the peculiarities of its detection at each stage, taking into the current contexts. This approach is quite productive and relevant for modern literary criticism, as it allows us to confirm or refute conclusions about the stadiality of Ukrainian literature, the continuity of the literary process, the sources of creativity of a particular author, etc.

The article discusses the images and motives of the stories of Hanna Barvinok, which are key in the philosophical concept of Hryhoriy Skovoroda. This is the image of the heart and the motive of happiness. The works of Hanna Barvinok are studied in a broad literary and cultural context, which includes the works of M. Kovalyns`kyi, H. Danylevs`kyi, P. Kulish, M. Sumtsov, D. Bagaliy and others.

The author of the article came to the conclusion that in the second half of the nineteenth century, the perception of the figure of H. Skovoroda in the Ukrainian cultural space acquired certain features: he became known as the author of philosophical and literary works. His live was an example of his moral and philosophical doctrine. He represented the Ukrainian man with his image.

There are various images of happy people in the works of Hanna Barvinok. These are those who live with God and according to His rules, and those who have a favorite work, and those who had an experience a high feeling of love. The heroes of the works of this author are emotional, mostly with traditional concepts of human happiness.

It should be noted that really happy are those characters who combine Christian commandments in their behavior and are guided by their heart.

The heart is the main means of character formation and an indicator of the picture of their world in the texts of Hanna Barvinok. And this just corresponded to the teachings of H. Skovoroda.

Keywords: stories of Hanna Barvinok, Ukrainian literature of the XIXth century, motive of happiness, image of heart, biography of H. Skovoroda, works of P. Kulish